

Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, VT 1893
: L 40:89 A /

Rydberg, Viktor,

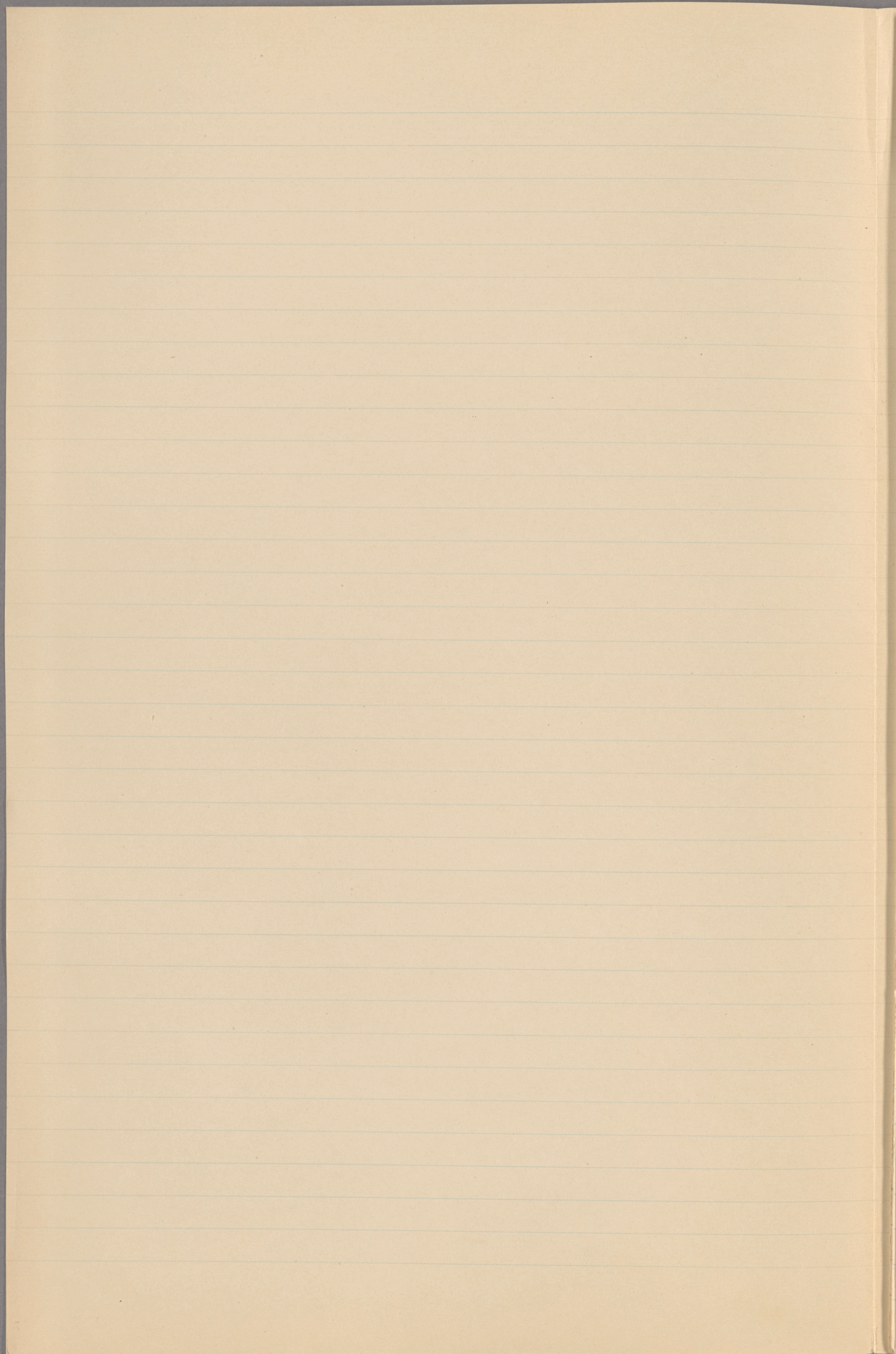
HS L 40:89 A

National Library
of Sweden

N° 8

28/2 1893

I de tre närmast föreg. sidor har jag nämnt Middelz Rembrandt. Jag kan icke underlåta att som en epilög till denna skildring meddela några citat ur synliga utkomna skrifter, s. vittna om det intryck Rembrandts konstverk samlet med, 22³ år efter sin död, utöfvar på tänkande och för intryck ur konstvärlden mestadels passiva betraktare. Bland sagesmännen väljer jag en fransman och en tysk. Fransmannen är Konsthistor. Emil Michel; tysken är den till namnet okände förf. af till boken "Rembr. als Erzieher," s. förlidet är värdt så mycket uppmärksamhet. Jag anför dessa ord så mycket hellre s. de synes mig böra finna genljus i våra yngre konstutöfvars hjärtan.

Michel sammansätter Rembrandt med allih. stugels i Beethovens. Han var som de en konstas Prometheus, s. ville beröfva sig den himmelska elden, s. ville i synliga drag uttrycka hvad som till sin natur är insmattadt och ofattligt för sinness. Det är det oändliga, s. lockar denne djärfe, det är det alltid tillbakavikande ideal, s. vinkar den till sig. Men hvad det nu flyr iker undan framför den, trötta de icke i sitt sublima bemödande att hinna det, och man skulle kalla den dörr, om ej kändan, s. drifver den, finnes till fricht i horisje människosjäl. Därigenom kunna de frammana kor och andras de tankar, s. uppfylla den hjälpa. Behöfver man säga, att denna verk äro ojämma, förete ytterligheter och kausliga öfvermåttarna med traditionerna? Men de strävtade tonfall, med hvilka de uttrycka sin längtan, sin kärnfivelse, sin kärlek till det oerfkenliga och sitt gäckade hopp att gripa ^{det} denna tonfall äro kännedekande för den, och de äro icke formen eller bavalas former, de icke lägga i den det reaste i sitt visande. Ha de förkitt alla dödliga kämlor, ha de däremot sällan smakat denna glädje. De lepa tillbakadraget, mer subtila om själens oberocade, än fikna efter andras bifall. Det ensamma oöbetandot, den ädla plögan i en längtan utan gränser, svärigheterna, s. möta den, då de söka gripa uttryck åt hvad de djupast finnena, illusionerna, s. de se skingrade, när de betrakta ett sitt arbete, om hvans fullkomlighet de drivit - det är den Krets, hvori de lepa. Men ^{när} de förhifla, är det en manlig förhiflan. De inse och beklaga, att denna konst är ur skänd att uttrycka hvad de finnena, och likväl är i förlid

28/2. 93.

28/2.93.

de ännu skumma blicker och krekromma åtbörder, som beteckna lifvet, när det återinträder i en kropp, s. den har öfvergifvit, alla skiftningar i de olika käftorna - hvorn har återgiffvit detta så som denne mildige mästare, som ännu i ~~den~~ en raffinerad konst alla finaste kombinationer förbliver så djupt ^{människan} mästarligt och s. ger åt förgemna näst af tauber-lifets värder och skiftningar.

På dessa grunder förfjände R. att vara förenad för vår tids beundra. Han är i själva verket den mest moderne af alla mästare. Smakens skiftningar ha icke skemat andra namn; men hans har vuxit genom tiderna. - Så Emil Michel.

Den tyske bedömaren, fröf. till R. als Erzieher "har för öfver - och kan icke annat - det frivilliga ^{slapperi} ~~inflytelse~~, ^{konst} ~~hvorn den tyska konsten~~ öfver öfver den tyska litteraturen ~~har under hvorn den tyska~~ konsten och litteraturen kommit under konsthandlare och förläggare, hv. som affärsmän ha penningvinst i intet annat i rikte och som vildest ständigt närte fråga sig efter hvad som öfvervinner med den stora allmänhetens tycke eller det nyaste modet och ^{enär mildhet har uttryckt} vilande ~~konst~~ en stark afriktning på konstmarknaden. Under ^{deligt} denna förhållanden ha originella, hjälftändige och mot sin egen genius samvetsgrunn ^{konstnärer} målare ~~eller~~ mycket ojämn stid att utkämpa mot puff- och reklam- eller sliskighetmålare, mot alla som okra på de svaga sidorna i allmänhetens smak. Det är främst ur denna synpunkt, men också ur många andra, s. denne författare hänvisar till R. närmare den, vilkens föredöme bör väcka uppfostrande och frälsa ur eländet. "Konstnären" säger han, "skall icke skapa det, s. marknaden och de rådande tidströmningarna begär af honom, utan det, hvortill det inverte i hans hjärta drifver honom. Konstnär är endast den, s. i ^{auktlig} rellig mening kan stå på egna fötter, som har hjälftändighetens kärsta och kämmer sig religiöst förpligtigad af sin konst. Rembrandt var icke blott en protestantisk konstnär, utan och en af konstens protestant. Horacijus kan verk säger med hög rätt; hvad Luther sade inför sine domare: "Här står jag, jag kan icke ansvärlunda. Gud hjälpe mig! Amen."

I Leyden, Rembrandts födelseort, fiddes ^{af} ~~hvar~~ år före honom Jan joesfzoon van Goyen, en af de intraväntaste mästarna på

28/2.93.

det holländska landskapsmåleriets område. Hans fader Josef v. Goijen var en konstförtämlig man, s., när han upptäckte sin sons anlag för måleri, skickade honom i skola hos en ~~malare~~^{målare} vid namn Schilperoort, om hv. man ingenting mer vet än att han var en aktad & litterärt bildad man. Fadern måtte liksom komma till den åsigt, att Schilperoort icke var rätt mannen; ty genom lärtid hos denne räckte blott 2 månader, hvorefter han skickades till ~~de~~ Isaac van Swanenburgs atelier. Swanenburg var då borgmästare i Leyden & fader till den Swanenburg, som varit Rembrandts lärare. Då J. van Swanenburg ett år därefter afled, sändes ^{Jan} Goijen till en glasmålare och så vidare till åtskilliga andra mästare. Och när Jan blifvit 19 år, sände han fadern till Frankrike, för att lära äfven där. Den gamle Josef v. Goijen måste ha uppenbarligen nogt öfvervakat omens uppföranden och värtat mer af hans lärare än de väntade prestera; på annat sätt lär man svärsligen kunna förklara det ständiga lärreorubrytet. När de Jan om en gång återkommit till fäderneslandet i Leyden, kände sig gamle Josef ej heller nöjd med hvad han fått lära i de franska ateliererna, utan skickades ^{till Haarlem} till Haarlem i lära hos den främliga mästaren ^{Isaac} J. d. Velde, känd äfven s. en hängifven fritets- och fosterlandsvän och hällen i ära af prins Moritz af Oranien och dennes efterträdare prins Fredrik-Henrik. Van de Velde utöfjade stort inflytande på den unge mannen, som andöt sig på det allra närmast till hans målningssätt utan att fidsenshall tappa bort sin originalitet, s. han blefvit stävt genom det tåta ombytet af mästare.

Från Haarlem återvände Jan v. Goijen till Leyden, där han gifte sig. År 1631 komte han sig i Haag, i hvars konstvärld han ^{utöf} spelade en betydande ^{roll}. Han afled i Haag år 1656, Jan van Goijen hade en vigtig roll i det holländska landskapsmåleriets utvecklingshistoria. Allan kan säga, att det var han, som fullständigt lösnade landet mellan holländskt och belgiskt landskapsmåleri & gaf det sin den själfrändelighet.

v. Goijens första kända landskap skilja sig icke mycket från hans lärare E. v. d. Veldes. De äro byg-, flod- och viktstycken med ett rikt, studeradt allt för rikt och vildande skiffage. Träden äro svårilligt utspida, grova för gren, bladknippa för bladknippa. Lokalfärgerna äro fiska & sauna — mer än i de senare tåflor, ^{Hans} men ~~hans~~ bästa bild på denna yngre epok finnes i Bruncus Konsthalle, och föreställer en fröberuggad

28/2.93.

Kyrkogård invid en flod, hvarjens en bra leder. Den utmärker sig för klaret i perspektivet, säkerhet i teckningen, lyfthet i färgerna och varm keltan. Följa på taflo, s. vna, hvar han letade sig fram till nya uttrycksmedel och en ny stil. Färdpringen blir lättare, lokalpringen nästan försvinna, och allt blir ton.

N° 322. Till den tid, då han sökte och började utarbota sig till en egen stil, hör den taflo, s. här i afb. visas och eget af perspektivet i allmänhet. Det framställer några ^{vid} ~~under~~ ridan af en högt pilträd. Himnulen upptager en stor del af dukan. Så är förhållandet på nästan alla van Goyens taflo: på samliga ända till två tredjedelar. På detta ät lefva förbehållna omvände nedlade han stor omsorg, och lyckades, sedan han hunnit sin fälla konstnärsmogad att där och i utrust på ett diktigt icke det söte återgifva den poesi, s. är egenskapsrelig, för han ~~hans~~ land, ryndens och ljus ~~skifningens~~ poesi, som ge land och af vatten i nästan hvarje minut en skifning i dess utseende.

Omkring år 1640 har van Goyen fullständigt funnit sig själv, och bevarar intill sin lefnads slut sin fruktämliga originalitet. Taflo, s. till ~~den~~ ~~stor~~ del tillhör denna hans mästarperiod, skattas på konstmarknaden högt, ehuru de ^{deras priser} ~~på~~ ~~langt~~ ~~är~~ icke äro så jämför med de ^{summor} oerhöfva, s. betalas för Jakob van Ruydaels. Rätt många af dessa taflo hafva under 1700-talet ~~de~~ och Kauske fått komma till Sverige. Den af det holländske landskapsmåleriets historia är högt förtjente Olof Grauberg meddelar i sitt år 1885 utkomna arbete "Sveriges privata tapetsamlingar", att det då fanns tretton taflo af van Goyen här i Sverige i särskild ego. En bland dem finns på Helmselov och tillhör Stockholms högskola. Det är ett vinterskapskap med isbelagd flod, ä kallt kläder och skidskoåkare; utöfva floden ^{bränd} ~~utöfva~~ sig ^{vid} med höga tak. I bakgrunden synas ett fonn i en viderkorn. Vårt nationalmuseum eger fem målningar af Jan van Goyen, alla intressanta, och de fyra tillhörande hans bästa period. En af dem ger oss en utrykt af Dortrecht.

N° 323. Till denna utrykten af Dortrecht har han ofta återkommit. Så ^{en} ~~och~~ i den taflo, s. här visas i afb. och tillhör museet i Louvre. Här, liksom i nationalmuseets taflo, ser man i mellanplan till höger

28/2.93.

Staden med domkyrkan och på floden en mängd regel- och roddbåtar.

I van Goyens soliga landskap segrar lufttonen öfver lokalfärgerna. Lufttonen utbreder öfver lokaltonerna ett dämpande, gemensamt, flört. Företärens uppehåller han sig vid sin hemorts floder och bredare, Kanaler, som ^{hvit} ~~en~~ stränder å ömse sidor äro beklädda med träd, buskar, bondgårdar, kyrkor och väderkvarnar, ~~stäm~~ och i bakgrunden begränsas af vittliga städer och byar. Vattensdragen ^{små} lippr om smuren af regel- & roddbåtar, om vintern af skidskoåkare, draga i nejiska slängningar genom slättlandet. Någon gång återvänder han till de kust-landskap och de byvägar, som han i sina yngre år helst målade, och på hvilka senare man har ett prof i vårt nationalmuseum i en tafla, i hvars mellanplan man ser ett värdehus i därtrofin resande med vagnar i med hästar, s. vattnas. Förgrund, mellanplan och bakgrund måga både i teckningen & färgläggningen vara skarpt skildrade. Samt-lingen är bred, fri och lätt. Florer, som den gemensamma lufttonen lägger öfver alla färgar & lokal färger, är ^{bruna} ~~is~~ i alla taflor, men af olika färg. Ibland är den grön och kylig. Den motsvarar då den i vanliga vrid, som ofta färdas öfver kuststräckorna. ^{lilla oftare} Ibland är den dämpadt guldgren och visar oss den luftton, s. på halfvardag som vardag uppstår genom solens skid med ticken och dimman. Oftast är färgen röd i förgrunden djupbrun, ^{och som mellan} ~~antingen~~ ^{och som mellan} naturen som endast i framställningar af senhörens lufttämning. Men den poesien i den lufttämning, s. hvilas öfver fuktiga lågländ har, nämna Woermann & andra konst-historici anmärkt, blifvit upptäckt först af Jan v. Goyen. Den be-lyftande betydelsen af hans landskapsmåleri, beroliger däri, att han, förstod att gifva dem stämningar ett färgpoetiskt uttryck.

N: 248. jag meddelar här till slut en tafla i aff. en tafla af van G., som tillhör galleriet Rothau i Paris och föreställer en bondgård vid landsvägen. Här är himmelen icke alldeles så behandlad som annars i hans landskaper, viskildt redans där vattenet och så har en roll, ^{ser} ~~der~~ man vantigen en lät flock af skogar, s. återspeglar af floden eller kanalen. Vanligen lägger sig på taflans luftflor så, att hennes midt, på hvilken århållarens blick naturligen inbryder att hvilas, framträder klarare än det öfriga. Lokalfärgerna, s. närtaren afriktligt nästan, undertrycker, gifva dock i sin vaghet en förvarande verkan. Det är som

28/2. 93.

om de i omtvilda punkter delade. Stort ö i hjälpa verket öfvertruffad i skildringen af Nijre vattenlopp med Nijder & Stranden, Niuewegen med nua gamla nyvar, Vlissingen med nio fäste, Utrecht med St. Martini kyrkotorn, Dordrecht med sin ståtliga katedral. ^{Lupidinsgen} Holländare för-
 där försäkra, att trots de mer än 200 år, som gått, ^{seglan} dessa taflor
 skapades af van Goyen breda och likasom improviserande peniel,
 de likväl gämsst i guldämnena ö finna sig som hemma i dem. De
 s. nämnade studen v. Goyen beundra hans målarekonster och hans tek-
 nik i samma mån de lär känna honom, och outygligen skall i nästa år-
 hundrade hans namn lyra med än starkare glans än nu. eller försäras
 öfver huru han förstär att delja sitt vetande om målare under en ele-
 mentär enkelhet, huru han verkar med de svagaste färgspel, huru hans
 absolut säkra peniel, som ej har att ängna ett enda drag, en enda punk-
 tud beröring den gjort med duken, rör sig med en lätthet s. gällde det
 blott en barnlek.

Man har ännu kvar ett dyrbart litet ^{från} album, s. v. Goyen från med sig
 på ^{färder} vandringar genom Holland år 1644. Från konstilltärne, s. han,
 medföjde eller från landorger, s. han vandrade har han med värt kitau
 och några repiatorer fäst ^{de utrytten, som} ~~gjort~~ därunder anslago honom.
 Han ätnjöt i Haag allmänt anseende och var öfren af kollegerna i
 målerykket omtyckt i uppburen. Van der Helst och den stam van Dyck,
 ha båda målat hans porträtt, och mångfaldiga gånger försäras han
 på taflor, som hans genialiske mag och lärjungar Jan Steen målat.
 Det finns ^{vissare} ~~ett~~ i England ^{hola} ~~ett~~ s. man tillskupit från Hals, s. visar
 om Jan van Goyen i hel figur stående med hatten på kapellet och kappan
 öfver vänstra armen. Till höger om honom sitter på en bänk hans hustru och
 ricker en körs bänkklase åt en treårig dotter, kanske derasamma, som blef
 Jan Steens hustru. Af arkivhandlingar har man erfart, att v. Goyen
 varit egare af flere hus i Haag. Men hans och många feres andra
 hans landsmänns ruinenerades af en svindel- och guldschapsfest,
 som varade i Holland mellan åren 1624 - 1638, och är känd under
 namnet Tulpanmanien. Trädgårdstulpanen kom år 1559 med Korvad
 Gessner från Konstantinopel till Augsburg och utbredde sig snart till alla
 finämligare trädgårdar i Europa. Tulpanens omtvilda växteter
 betulades mer eller mindre dyrt; villegata växteter naturligtvis dyrt.

28/2.93.

Detta förelödde helt naturligt spekulationer, och under ärens lopp avfode
 sig dem allt äfrentgyligare, till man slutligen spekulerade i fulpauer
 nu i vår dagar i statspapper. På 1670-talet voro de spekulationer
 till svindel och svindeln till galeuskap. För ett enda exemplar af ful-
 pauerietet Semper Augustus betalades en gång 13000 gulden och
 för 2 exemplar 20,000. Alla mind och klaver i Holland grepos af
 spekulationsraset. Man spekulerade ~~tu~~ på fulpauer, d. man aldrig
 sett, vilde, köpte och återälde videna med vinst eller förlust. Enskilda
 personer kunde ^{här nämndes är en vake} i ögonblicket vända på videna affärer rika ~~personer~~ ^{och}
 exemplar på videna fall stegrade ~~vinsterna~~ ^{vinsterna} hasten för det vilka hasard-
 spelet och fortplantade den till Holland och London. Naturligtvis måste
 bakslaget för eller senare komma. Bland dem, d. blifvit rika på svindeln,
 drogo sig de klavare tillbaka i tid, skämtdiktter och karikatyrer förhä-
 nade de r. k. blumisterna, rättgångar mellan köpare i viljare voro allt
 talikare, och år 1677 inträffade kraschen. Från 13000 gulden sjönk
 ett ex. af Semper Augustus ned till 50 gulden. Tusentals förmögna ^{personer}
 inuandes, och bland dem var tyvärr äfven vår utmärkte milöre, Jan
 v. Goyen. Man vet af en arkivhandling, att han samma år hade
 af borgmästaren i Haag Revesteyn, köpt fulpauer till ett pris af
 858 floriner. Jan v. Goyen afled ~~skadligt~~ år 1686, var han enka
 frögen att å avlotion förmåja alla de milningar, d. fanns i hans bo.
 Hade han ^{dem} betingut då de prider de betingarna, skulle han blifvit
 förmögen. Några af van Goyens samtida och efterföljare voro det
 förbehållet att fortsätta de engringar han gjort, pränt bland
 dem de båda Reydaelame, Salomon och Jakob, d. jag först
 nämndt.

Jag återkommer i denna i nästa föreläsning till Rembrandts lärjungar, och efterföljare
 i Amsterdam, Ferdinand Bohl, Salomon Roringk, Karel i Bernhard Fabritius, Ni-
 colas Maes, Jan Livens, Govaert Flink. och andra.

N: 275. Jan Livens födder samma år som Rembrandt, 1607, och i samma
 stad o. han, Leyden. Då Rembrandt arbetade i Peter Lastmans atelier
 i Amsterdam, gjorde Jan Livens det äfven. Därefter följde han i många
 år ett vandrande lif och, besökte bland andra länder England och
 bodde skiftvis i Leyden, Antwerpen, Haag och Amsterdam. Livens hade
 uppvuxit under så likartade förhållanden med Rembrandt och antygligen

28/2.93.

äro utmärkt på många iupellser från honom, att man ej kan undra öfver
 att deras ~~släkt~~^{vord vord} ha likhet med hvarandra; man Livem är på lägst
 när icke på fantasirik, kraftig och färglysta som R.; ^{i sin ställe är} man kan ~~se~~ jäm-
 nere i utförandet, varsamare i ^{det yttre} i uttrycket af de ~~yttra~~ formerna och
 enförigare i sin klärobsky, s. spelas i gröngult. Nästast liknar han
 R. i sina ~~religiösa~~^{nytt} ~~taflor~~ bibliska målningar, på hvilka här meddelas ett
 prof, s. finnes i Braunschweigs museum och i sin inävolighet gör ett
 gräpande intryck. Det är et Abraham, s., då han tror sig utfin Guds vilja,
 är beredd att offra det käraste han har, sin son, och med honom sitt hopp
 att lefa i sina efterkommande ett lif genom ärhundradena. Livem har
 valt det ögonblick, då fadern, söndersliten af hjärskval och likväl betraktat
 undergifven, utfämnar den afklädde gonen, för att sedan fatta den bred.
 vid honom liggande offerknifven, man, då hans blick störras i fjärran, upp-
 täcker det frälsande himmeliska rändebudet. Jan Livens, som också målade
 porträtter och allfint berättelser på allegorisk-memoriala ^{arbeten} ~~vet~~.
 I dessa stället har jag, som naturligt är, allra mest från Rembrandt och
 närmar sig den italieniska renässansriktningen, som för öfrigt
 Rembrandts flertalet lärjungar under ärens lopp mer och mer ^{fullade} ~~varnade~~
 sig. Jan Livem har efterlämnat äro goda raderingar. Han afled 1674.
 N: 236. Konstnärligt beräktad med Jan Livens och starkt påverkad
 af Rembrandt är Salomon Koninck, s. siddes i Amsterdam 1609 och afled
 där 46 år gammal. Så rembrandtsk Koninck var och på öfrigt han,
 efter hvad det synes, äro genom kopiering af rembrandtska målningar, vilka
 tillägna sig den store mästarens klärobskykonst, är dock hans ljudande
 långt ipåvärt ega dennes ljudande kraft i glöd; men som kolvikt
 öfverträffar han Jan Livens och vordt aldrig på akademiskt glatt i
 formerna som denne. Den vackra bild af Salomon Konincks hand,
 s. visas här, finns i galleriet i Dresden och är känd under namnet
 "Eveniten."

Två andra konstnärer med namnet Koninck, Philip och Jakob,
 vord hans släktingar. Philip Koninck var en ^{god} förträfflig landskapsmålare
 med en stil, s. står näst emellan Rembrandt och Jan v. d. Meers i Haar-
 lem. Jakob Koninck, som var genre- och landskapsmålare, lefde i många
 år i Köpenhamn, där han utnämndes till hofmålare. Till de finaste
 af Rembrandts egentliga lärjungar kommer jag i nästa föreläsning.

28/2. 93.

